

FÖLDES JOLÁN:

A halászó macska uccája

(*Agave Könyvek, 2006*)

Emigránsok utcája

Irodalmunkban az első világháborút követően, az 1920-as évek elejétől az életértelmezés igényével fordult a közönség az elbeszélő irodalom felé, s így a korszak legpreferáltabb műfaja a regény lett. A különböző folyóiratok és könyvkiadók rendszeresen hirdettek meg novella- és regénypályázatokat, s ezeket szép számmal nyerték meg nőírók, így vált díjnyertessé Kosáryné Réz Lola *Filomena* című regényével, s így szerzett széles körű ismertséget Beczássy Judit, Gulácsy Irén és Zsigray Julianna is. Utóbbi messze „túteljesítette” operalibrettóra emlékeztető regényeivel korának közízlését, mivel könyvei a bővülő női olvasók elvárásait kielégítve olvasmányosak, fordulatokban bővelkedők voltak. 1936-ban a londoni Pinker cég nemzetközi regényíró pályázatot hirdetett meg, melynek győztese Földes Jolán regénye, *A halászó macska uccája* lett, s így a szerző az addigi szűk ismertségből pillanatok alatt ünnepeelt, nemzetközi hírnek örvendő íróvá vált. Bár Földes életrajzi adatai igen hiányosak, annyi bizonyos, hogy nem e díjnyertes regénnyel indult szépirodalmi pályája. 1932-ben a Nyugat hasábjain olyan sztárírókkal „egy lapon említve” recenzálta az akkor huszonkilenc éves író *Mária jólérett* című regényét Török Sophie, mint Erdős Renée, Szederkényi Anna vagy Ursula Parrott. Így fogalmazott: „Mária jólérett, összehasonlítás alkalma nélkül fekszik előttem. Ki is válik a véletlen sorból, s tán némi szerény szégyennel nagy példányszámú testvérei közt. E könyvben nyoma sincs technikának és bravúrnak, kedves, kicsit naiv, kicsit ügyetlen írás, – de figyelemreméltó irodalmi szándék kísérlete van benne. Nem állítom, hogy e szándék keresztülvitele sikerült, de indulása valami friss és szabad lehetőségek felé visz. Egy gimnazista lány feljegyzései ezek, ki halott anyjának romantikusan kalandos és rejtélyes életéből regényt akar írni, s e regényhez adatokat gyűjt, s kísérleteket vázol. Közben persze a saját regényét éli s árulja el. Nem nagy regény, de valami új, s írónőnél szokatlan formai megoldás kísérlete teszi e regény-vállalkozást érdekessé.” Tehát nem volt előzmények

nélküli Földes díjnyertes műve, s nem a „semmitől” robbant be neve az irodalmi köztudatba. *A halászó macska uccáját* tizennyolc nyelvre fordították le, s alig egy év alatt egymillió példány kelt el belőle. Mint jelen kiadás fűlszövegén olvasható, Eleanor Rooseveltt is lelkes olvasójává vált a regénynek. Mégis e sikert követően főleg az itthoni kritika későbbi műveit némi fanyalgással fogadta, 1938-ban a Nyugat kritikusa, Kardos László a szerző új novelláskötete kapcsán így fogalmazott: „Intelligens, érdekes novellák... A világdíjas író tételegesebb, mint amilyenek általában tartják.” Elfeledtségének okai meglátásom szerint mégsem annyira a kritikusok epés megjegyzéseiben keresendők, mint inkább az életút későbbi alakulásában. Az író nő Amerikába, majd Angliába költözött, s jelentős közönségsikereket ért el angol nyelven író bestseller-szerzőként. Évente kiadott egy regényt, színdarabokat írt Yolanda Foldes, később Yolanda Clarent néven. Több regényét megfilmesítették, a című kém-történetét már fordításban vehette kezébe a magyar olvasó, de akár filmen is megtekinthette Marlene Dietrich főszereplésével. A kritika pedig az efféle kilengéseket nem bocsátja meg... Másrészt az is elgondolkodtató, hogy irodalmunkban alig akad olyan egykötetes szerző, akit élénken őrizne emlékezetünk, és szívesen forgatnánk könyvét, míg erre az angolszász irodalomban könnyedén találunk példákat, gondoljunk csak a két Brontë nővérre, Anne-re és Emilyre. Ezért is tartom üdvözlendő vállalkozásnak az Agave Könyvkiadó törekvését, miszerint elfelejtett szerzők, egykor sikeres, s ma újraolvasásra érdemesnek vélt műveiket jelentetik meg. S remélem, hogy ez a vállalkozás sikeresebb lesz, mint az, amely hasonló törekvéssel jött létre a rendszerváltás időszakában, hiszen 1989-ben már kiadták Földes Jolán regényét, az akkori körülmények azonban nem kedveztek az újraolvasásnak.

A halászó macska utcája egy kis síkator Párizs egyik kerületében, ahol főként emigránsok élnek. Ide költözik az első világháború utáni gazdasági válság napjaiban a jobban fizető munka és nagyobb létbiztonság reményében Budapestről a Barabás család: a szücsmester apa, a születő-háztartásbeli anya, két lányuk (Annus és Klári) és fiuk (Jani). Mintegy tizenöt éven át követhetjük sorsuk alakulását a szerző társalgó-elbeszélő modorában. Mindez nem jelenti csupán az események ismertetését, hanem egy olyanfajta elbeszélésmodornak lehetünk tanúi, amely könnyed, minden fontosnak vélt részletre kiterjed, s mégsem hat mindentudónak. Földes Jolán úgy mesél, mintha ven-

dégségbe érkezne a messzi Párizsból, és elbeszelné barátai ottani életét. Ezért a hangütés természetes bennfentessége s a linearitás, amely néha megtörik egy-egy jövőbeli eseményre, körülményre való utalással. Elbeszélésmodja hasonló ahhoz, mikor valaki azt mondja: „Képzeld, Barabásékkal ez történt.” S Barabásékkal nem történt semmi kiemelkedő vagy különös, hanem éppen történetük hétköznapisága, s a szerző által alkalmazott elbeszélésmod egyszerűsége által válik megrendítővé. Legfőbb értéke, hogy hősei egyhangú, sivár, izgalmassal alig nevezhető életét érdekfeszítően meséli el, mindvégig egy olyan realista író józanságával, aki rendelkezik e téma és műfaj által megkívtatott tulajdonságokkal: éles szemmel és tiszta szívvel.

A halászó macska uccájáról írt kritikák felvetik a kérdést: Földes regénye lektúr vagy szépirodalom? Legegyszerűbb válasznak az látszana, hogy mindkettő. E kérdést nyilván az is generálja, hogy Yolanda Clarent könyvei valóban lektúrok. Másrészt talán az is, hogy elszoktunk az irodalmi igényességgel megírt, s mégis szórakoztatni képes regényektől. Míg a szépirodalom legfontosabb jegye a stílus, addig a lektúr esetében ez mellékes, minden a sztorinak van alárendelve. E regényt azonban éppen nyelvi megoldásai, következetes kidolgozottsága, s az elbeszélő leleménye teszi értékes olvasmánnyá. Nagypál István 1941-ben a Nyugat hasábjain a ponyváról vitázva így fogalmaz a szépirodalmi alkotás jegyeiről: „A művész módszere a megjelenítés: a való világ anyagát összefüggéseiben ábrázolja, sűríti a lényeges jegyeket, s a kép, amit létrehoz, már nem az életnek pusztán kiszakított darabja, hanem önálló egység, amely alkotójának keznyomát viseli; s mivel összefogja a szétfolyó jellegzetességeket, bizonyos benső céltudatosságot nyer, mivel már hatni is tud anyagára, a világra, nemcsak megjeleníti azt.”

Az elbeszélő történetnek nincs központi alakja, bár a könyv második részében Annus, a legnagyobb lány némiképp főszereplővé válik. Egyformán értesülünk a család minden tagjáról, s barátaikról is, egyedül Barabásné személye kidolgozatlan. Így az orosz bankár-ról Bargyihinovról, aki pétervári palotáját a kommunistáknak hátrahagyva menekült el, és Liivról, a litván kommunista tanárról. Barátkozásuk elején az orosz némiképp magyarul próbálja litván barátjával (akinek felesége és gyermeke meghalt) való kapcsolatát, és sorsuk alakulását Barabásnak: „Az én elvtársaim kergették halálba őket, ahogy az ő elvtársai raboltak ki engem. És most itt vagyunk, két földönfutó, és néha azon vitatkozunk, melyikünket pusztítottak

el igazabb eszme nevében.” Barabásék könnyen beilleszkednek az emigráns társaságba, jóindulatú barátokra lelnek, mégis mindvégig idegenek maradnak. Földes Jolán az emigráns lét tapasztalataiból merített, hiszen maga is idegenként élt a húszas évek Párizsában. Leginkább Jani történetén keresztül mutatkozik meg e levethetetlen idegenség. A fiú osztályelsőként átmenetileg megkapja a francia állampolgárságot, melynek megtartásáról nagykorúvá válásakor kell döntenie. A józan ész, az anyagiak s egy francia lány iránti szerelme egységesen indokolják az állampolgárság végleges megtartását. S mégis némiképp hiába, mert Jani csak papírforma szerint lesz francia, szerelmével éppen idegensége miatt szakít, s vélhető boldogulását az afrikai gyarmatokon, immár egyedülálló mérnökként keresi. Klári, a legkisebb gyerek szerencsésebb, orvosnő lesz, francia állampolgár, és elfogadó társra is talál.

Itt élnek egymás mellett, csupa haszontalan élet... Néha leszakad valaki. Jani is idegen világrészbe menekült. Klári – Klárinál talán másképp lesz. Facsetétét is csak bizonyos korban lehet átültetni, később már nem fogan meg. Klárinak talán szerencséje van, és nála ellesték a jó pillanatot. [...] Csupa haszontalan élet, gondolja Annus. Liivé is haszontalan a jó állásban, és a szegény öreg Bagyihinóvé. Mikor beteg volt és lázalmok gyötörték, a bankja közgyűlésén elnökölt. Haszontalan élet. Az a jó, hogy nincs folytatása, mosolyodik el Annus. Az emigrációba nem születnek gyerekek.

Annus nem jár iskolába, helyette anyjának segít a házimunkában, s hogy értelmes, kiművelt nő lesz, az Bagyihinóv oktatásának köszönhető. Varrónőnek tanul, s hiába tehetséges szakmájában többször újra kell kezdenie a számléletrán való felkapaszkodást, annak függvényében, hogy az idegenek iránt éppen milyen hangulattal viseltetik Párizs népe. S a szerelemben sem túl szerencsés, mégis megverte az élet egy olyanfajta józansággal, hogy tudja, kit kell választania, a magához hasonló bizonytalan egzisztenciájú Fjodort. Kapcsolatuknak nincs jövője, csak jelene van, s ezt mindketten tudják. Mégsem ez a regény legmeggrázóbb epizódja, hanem sokkal inkább az, amikor Párizsban „idegenellenes a hangulat”, ennek folyamánként elveszítik állásukat, s anyagi kényszerből Annus apjával hazautazik Pestre azzal a szándékkal, hogy munkába állnak, s pár hónap alatt megteremtik a család hazautazásának anyagi feltételeit.

Három hónapja élnek Budapesten. Most vasárnap délután van, de nem mozdulnak a Bethlen utcai kis szobából, mert kint kora nyári záporok mossák a járdát; nem sétára való idő. Egyéb szórakozásuk pedig nincs. Barabás ugyan lemehetne a Nefelejcs utca egyik bormérésébe, ahol mindig akad távoli ismerős [...] ezekkel nem találja meg a beszélgetés igazi ízét. [...] mert nyelve és kifejezés-módja átalakult, a beszédjét nem értik. [...] És a honvágy – ez a különös –, a konok föld alatti moraj, nem némult el idehaza sem.

Hiába mentek haza, nem várta egyiküket sem a hazatérés békéje, ezért visszautaznak a halászó macska utcájába, a magukfajta hontalanok köze. Földes Jolán regénye éppen azért kiemelkedő munka, mert úgy tudja bemutatni az emigráns létet, az idegenség-tudatot, a hontalanság megtapasztalását, hogy az a mai kor olvasója számára is érvényes. Nem politizál, nem áll ki egyik vagy másik szereplője által képviselt eszme vélt vagy valós igaza mellett, hanem az emberről szól, akinek – legyen akár egy magyar kislány, egy orosz bankár, spanyol anarchista vagy éppen finn kommunista – alapvető lét-élménye a kitzasztottság, az idegenség. S ezek az egymástól igen távol eső kultúrájú, észjárású emberek mégis képesek egymásba kapaszkodni, barátkozni, segíteni egymáson, de leginkább megértik egymást. Így elevenedik meg e regény lapjain egy olyan közösség, amelynek tagjai felelősséget éreznek egymás iránt, s ezt a felelősséget a szó legnemesebb értelmében valahogy úgy élik meg, mint egy őskeresztény gyülekezet. Földes regénye kicsit a sorsról is szól, a kiszámíthatatlan hétköznapiokról, a család és a barátság értékeiről. Nem moralizál, csak elmesél egy egyszerű, csupaszságában akár az unalom veszélyét is magában rejtő történetet, de úgy teszi, hogy szereplőinek sorsa megelevenedik, s az olvasónak feszíti a kérdést: ki az én felebarátom? Kiért tartozom felelősséggel? S végül: ennyi lenne az élet, néhány jó és kevésbé jó, netán rossz cselekedet és történés összessége? S bár az olvasó jól szórakozik, könnyen lapozza e könyv lapjait, látszólag semmilyen megterhelő értelmezéskísérletet nem kell végeznie, ha a regény végére ért, a fenti kérdések minden bizonnyal napokig kísérik a munkahelyére, a boltba, s még a tömött villamosra is, ahol idegenek kapaszkodnak mellette, esetleg meglórik, cipőjét tapossák, vagy éppen helyet kínálják.

ERŐS KINGA